

— Sølufeløgini mugu brúka okkara reina umhvørvi í søluarbeiðinum

skrivar Marjun Hanussardóttir, stjóri á Heilsufroðiligu Starvsstovuni, í grein í blaðnum Okkara Millum.



Marjun Hanussardóttir, stjóri á Heilsufroðiligu Starvsstovuni, hevur skrivað hesa tíðargrein til Okkara millum

Føroyar eru væl fyri umhvørvisliga. Vit hava nærur ongan kemiskan idnað og ein ógvuliga avmarkaðan landbúnað, sum kunnu dlka umhvørvið. Vit leggja eisini lutfalsliga langt frá idnaðarlondunum, sum eru tær stóru dalkingarkeldurnar. Kortini hava Føroyar ymiskar staðbundnar umhvørvis-trupulleikar at dragast við, av tí vit ongantið hava verið noydd at taka okkum tykni av umhvørvinum. Lika lítið hava vit gjørt okkum greitt, hvussu stóran týðning eitt reint umhvørvi hevur, tá talan er um at visa Føroyar fram sum eina matvøruframleiðandi tjóð.

Hóast serken á økinum ferð eftir ferð upplýsa um, hvussu góður fiskur er at eta, hevur so nógv verið at hoyra um dalking av havinum og um fiska- og kópadeyða orsakað av dalking, at brúkararnir nógvja staðni himprast við at keypa fisk.

Bæði vinnulivið og okkara landspolitikarar mugu fáast at skilja, hvønn týðning tað hevur og fer at hava í framtíðini, at okkara fiskavørur stava frá einum reinum umhvørvi, og at samfelagið kann skjalprógva, at fiskavørurnar eru undir einum virknunum almennum eftirliti.

Sølufeløgini mugu í nógv størri mun brúka okkara reina umhvørvi og okkara natúrgivnu fiska-góðsku í søluarbeiðinum, meðan tað almenna skal syrgja fyri, at vinnan fær tær røttu umstøðurnar at virka í. Umhvørvis- og matvøruglir skulu ikki bara setast í gildi. Teir stovnar, ið skulu umsita hesar lógir, mugu eisini haldast á einum slíkum stigi — tekniskt og vísindaliga, at ongin kann ivast í tí eftirliti, ið er, og tær góðkenningar, ið verða gjørdar.

Tað er ikki nóg mikið, at okkara havumhvørvi er reint. Tað er eisini neyðugt at fyrbyrgja okkara

staðbundnu umhvørvis-dalking, soleiðis at til dømis alivinnuni verður liv lagað, og fyri at Føroyar eisini í gestsins og keyparans eyga virka reinar og ruddiligar.

Tá innari marknaðurin í EF fer at virka, er ikki vist, at góðskukrøvini til matvøruframleiðslu og umhvørvi verða strangari enn tey eru í dag. Roknast kann tó við, at EF-efirlitsfólk koma at kanna matvøruframleiðslu- og umhvørvisumstøður í landinum, sjálvt um Føroyar velja at standa innan fyri ella uttan fyri felagsskapin. Verður rætt atborðið skuldu Føroyar á henda hátt fingið høvi til at vist sitt reina umhvørvi fram. Og tað er júst henda staða, ið má nýtast sum ein avgjörður fyrimunur í sølu av okkara fiskavørur.

Staðbundna dalkingin

Føroyska samfelagið er sera lítið, og idnaðurin er einfaldur. Dalkingarkeldurnar eru tí fáar, og í globálum týðningi hava tær onki at siga. Men umhvørvisspurningar hava kortini stóran týðning fyri tað staðbundna umhvørvið.

Í Føroyum verða firðirni dalkaðir av livrunnum evnum frá alibrúkum, húsarhaldum og fiskavirkjum. Henda dalking kann í ringasta føri fáa álvarsligar fylgjur fyri djóralivið í síni heild á firðunum og ikki minst fyri alivinnuna. Fiskurin verður strongdur og kann gerast sjúkur ella doyggja vegna ring livilíkindi. Á landi kann taðing í ávisum førum elva til dalking ella arglisi. Ruskspurningurin hevur í mong ár verið ein vaksandi trupulleiki í Føroyum. Føroyar eru eitt brúkarasamfelag, sum fyri hvønn íbúgva, kastar burtur stórar rusknøgdir, uttan at nakar tíðarhóskandi háttur hevur verið til at viðgera og beina burtur

rusk. Illa stýrd ella meir og minni tilvildarlig tyrvingarpláss og opin bál hava í nógv ár verið vanlig sjón í Føroyum. Hetta hevur argað og nervað mangan føroying, og ikki minst hevur hetta helst verið ein óheppin mynd úteftir. Her lýsir tó fyri stavn. Fyrsta nútímans brennistøð er bygd í Tórshavnar Kommunu, og ein í Lørvik verður væntandi tikin í nýtslu fyrst í 1989. Henda skal taka imóti brennbara ruskinum frá hinum partinum av landinum. Ikki brennbar rusk skal tyrvast á átta stýrdum tyrvingarplássum kring landið, meðan skaðligt rusk skal hava serliga viðgjørd.

Kloakkviðurskiptini eru oftast sera tilvildarlig, og nógvja staðni renna kloakkirnar beint út á fjørðin. Her vantar okkum heildarætlanir fyri tey ymisku økini um, hvussu kloakk og t.d. septiktangatrekkur á mest skynsaman hátt verður burturbeindur.

Umhvørvislógir, fer hon at virka?

Hóast okkara umhvørvis-spurningar eru einfaldir, mugu teir loysast. Higar til hevur ábyrgdin fyri umhvørvinum liggið á kommunalu heilsunevndunum. Hetta er ikki nóg gott m.a. av tí, at limirnir í heilsunevndunum ikki hava serkunnleika á hesum øki, og teir sita eisini dagliga í øðrum stovrum. Hetta ger, at tey ymisku málini oftast verða tilvildarliga viðgjørd, og einki eftirlit er við, at galdandi reglur verða hildnar.

Í januar 1989 kemur ein umhvørvislóg í gildi í Føroyum, sum hevur til endamáls at:

1. fyrbyrgja og minka um dalking av luft, vatni og jørð.
2. fyrbyrgja og minka um larm-vansar,

3. fáa til vega heilsufroðiliga grundaðar reglur av týðningi fyri umhvørvið og

4. fáa til vega tað neyðturviliga fyrisitingarlaga grundarlagið fyri ráðleggingini og til-um móti dalking.

Hetta ljóðar gott. Men enn hevur Landsstýrið tó ikki tikið nakra avgerð um, hvussu henda lóg skal virka í samfelagnum, og hvør skal hava dagligu ábyrgdina av, at reglurnar við heimild í lógini verða hildnar. Hvussu nógv ein slik lóg fer at kosta samfelagnum er heldur ikki greitt.

Tað er tí nakað, sum bendir á, at tað verður við umhvørvislógini sum við matvørulógini. Løgtingið samtykti longu í 1985 matvørulógina, sum millum annað er ein frálík heimildarlóg í sambandi við eina nútímansgerð av fiskaútflytningsseftirlitinum. Men enn er matvørulógini ikki farin at virka.

Føroyska havumhvørvið

Føroyar ligga í einum lutfalsliga lítið dálkaðum havumhvørvi. Í mun til støddina á okkara havumhvørvi er omanfyri nevnda dalking við livrunnum evnum frá landi lítill og ongin í mun til ta natúrliga framleiðsluna av livrunnum evnum í havinum.

Føroyar ligga eisini langt burtur frá idnaðarlondunum, sum eru tær stóru dalkingarkeldurnar, bæði tá tað snýr seg um livrunnin evni og beinleiðis skaðlig kemist evni. Sjálvandi kemur nakað henda vegin. Men sammett við onnur øki, sum til dømis Norðsjógvin og Eystursjógvin, eru nøgdirnar smáar.

Sum eina ábending um dalkingarstigið í havinum um Føroyar kann nevast, at í vanligu føroysku fiskasløgnum hava vit

ongantið funnið kviksilvurinnihald, hægri enn tey virði, ið WHO nýtir sum hámark. Hetta hóast vit í mong ár hava kannað kviksilvur í fiski óteljandi ferðir. Innihaldið av geislavirknum evnum í føroyskum fiski er sera lágt. Eisini bendir nakað á, at geislavirkin evni frá kjarnorkuendurvinnarverkinum í Sellafeld í Skotlandi ikki ávirka føroyska havøkjið í sama mun sum tey til dømis ávirka havøkjið millum Noreg og Svøríki. Hetta kemst ivaleyst av, at sjógvurin kring Føroyar kemur vestan úr havi og ikki frá Skotlandi.

Fyri at vera við at fyrbyrgja tí globalu dalkingini av havinum, varð Marpol-konventionin herfyri sett í gildi í Føroyum. Marpol-konventionin er altjóða reglur um at fyrbyrgja havdalking frá skipum, boripallum og tilílikum. Aðrar altjóða fyriskipanir eru Paris, London- og Oslo-konventionar, sum skulu fyrbyrgja dalking av havinum. Enn hava Føroyar ikki sett hesar konventionir í gildi. Men tað verður væntandi gjørt í næstum. Tað er nevnliga av stórum týðningi fyri mynd okkara úteftir, at lógarstøðið í landinum er sum best. Hetta skapar álit og viðurkenning í okkara keyparalondum.

Matur og umhvørvi hoyra saman

Matvørugóðska og umhvørvisreinleiki eru í dag ógvuliga nær tengd at hvørjum øðrum. Hetta er kanska serliga galdandi fyri fisk, sum livir í havinum. Alt, sum verður grýtt á sjógv, kann meir ella minni beinleiðis ávirka góðskuna á fiskinum.

Brúkarin verður dagliga kunnaður um hesa dalking, og støðan í dag er, at nógvir brúkarar aftra seg við at eta fisk. Tey eru ikki fær fyri at meta um rættleikan í upplýsingunum, og tey skilja heldur ikki imillum, um fiskavørurnar stav frá einum meir ella minni dálkaðum øki. Føroyar eru eitt fram-

komið idnaðarsamfelag, har um 90 prosent av útflutningsvirðinum stava frá matvøruframleiðslu burtur úr fiski. Vit eiga tí meir enn nakað annað samfelag at gera okkum ómak og «visa snildi» á hesum øki.

Vit mugu hava tíðarhóskandi lógir og reglugerðir á matvøru- og umhvørvisøkinum. Hesar skulu í fyrsta lagi til fyri at staðfesta ábyrgdir og geva heimildir til eitt munagott arbeiði á økinum. Í øðrum lagi eru tær neyðugar fyri at tryggja vinnulivinum eitt støði, sum ger, at matvøruframleiðslan í Føroyum altíð verður eins ella betri kappingarfer enn í dag.

Tað er at fegnast um, at Fiskasølan saman við tí størsta fiskakeyparanum í Vesturtysslandi, Langnese Iglo, bjóðaði týskum brúkarafeløgum, tíðindafólki og fleiri til Føroya at siggja og hoyra um okkara framleiðslu- og umhvørviskarmar.

Umráðandi er, at hetta verður gjørt so opið og sakliga, so tað ikki virkar sum følsk reklama. Følsk reklama kann koma okkum so dyggiliga aftur um brekku.

Lat okkum bæði privat og alment gera vart við hesi víðurskipti. Vit mugu ikki ligggja sjóvarfallið av. Tað er nú, vit skulu vera frammanfyri bæði á framleiðslustøði og á umhvørvisøkinum.